

JAROSLAV DOKOUPIL

PŘEHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE JAKO SOUČÁST REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČESKO-BAVORSKÉHO POHRANIČÍ

J. Dokoupil: *Cross-Border Cooperation as a Constituent of the Regional Development of the Czech-Bavarian Borderland*. – Geografie – Sborník ČGS 106, 4, pp. 270 – 279 (2001). The article presents the development of the Czech-Bavarian borderland as a comparison of the preliminary results of the 2001 people, flats and houses census with the 1991 one. The mentioned comparison shows a certain revival in the West Bohemia borderland. Short-term features based on substantial changes of the situation are still prevailing within this revival. From the long-term point of view and in connection with the Czech Republic's preparation for the entry to the European Union, the development of the borderland region is not sufficient. KEY WORDS: Czech-Bavarian borderland – cross-border cooperation – population development.

Príspevek byl zpracován v rámci grantového projektu GA ČR č. 205/99/1142 pod názvem „Postavení pohraničí v regionálním rozvoji České republiky se zřetelem k zapojení ČR do evropských struktur“. Autor děkuje grantové agentuře za finanční podporu.

1. Úvod

Příhraniční prostor, jako prostor periferní vůči metropoli, jako prostor kontaktní se sousedním regionem, je obecně velmi citlivý na funkční změny hranice. Ta spolu s hraničními přechody příhraniční region nejen omezuje, ale do jisté míry zde orientuje, filtruje a koncentruje toky v krajině. Zmíněný vliv zesílený hraničními efekty má samozřejmě dopad na osídlení pohraničí, na zdejší hospodářskou aktivitu člověka a na využití krajiny (Dokoupil 2000).

Hraniční efekty patrně v příhraničním regionu se zesilují či zeslabují v závislosti na funkčnosti hranice, tedy v závislosti na vlastní politice státu, na jeho vztazích se státy sousedními, s existujícími nadstátními integracemi. Se změnou funkčnosti hranice dochází velmi rychle i ke změnám v příhraničním regionu, které lze v závislosti na čase členit na okamžité, krátkodobé a dlouhodobé. Významnost takových změn odpovídá rozdílům v politice na obou stranách hranice, zejména v oblasti státní správy, hospodářství, kultury i oblasti sociální (Dokoupil 1996). Zatímco cílem okamžitých změn je poznání výhod příhraniční polohy, krátkodobých změn snaha o rychlé využití rozdílné úrovně na obou stranách hranice, mají dlouhodobé změny za cíl oživení příhraničních regionů politikou zlepšování sociálně-kulturní a hospodářské situace lidí zde žijících. V souvislosti se zmíněnými tvrzeními je možné si položit otázku o charakteru změn v česko-bavorském pohraničí.

Bariérové efekty státních hranic, které vznikly vlivem historického vývoje a byly zesilovány vojenskou, správní i sociálně-ekonomickou politikou, mohou

být překonány přeshraniční spoluprací. Přeshraniční spolupráce má v Evropě především v Evropské unii dlouhou tradici. Od padesátých let se zástupci příhraničních oblastí podél mnoha evropských hranic začali spojovat s cílem odstranění hraničních bariér, s cílem zvýšení životní úrovně i zajištění trvalého míru prostřednictvím dobrého sousedství. Hlavním záměrem bylo odstranění hraničních překážek, omezení a dalších faktorů, které přispívaly k izolaci obcí v příhraničních regionech, zmírnění či odstranění záporných vlivů hranice. Kvůli chybějícím právním a správním pravomocím však bylo dosažení záměrů pouze omezené. Jako důsledek této situace začala vznikat sdružení obcí ke společným oblastem zájmu s cílem zlepšení přeshraniční spolupráce. Sdružení obcí se často spojovala a vytvářela sdružení přeshraniční, občané i obce tak začali ovlivňovat vývoj v příhraničních regionech (Charta 1995). Příhraniční regiony založily Sdružení evropských příhraničních regionů a ve spojení s Radou Evropy, Evropskou komisí a s národními vládami se staly významným faktorem v rozvoji přeshraniční spolupráce na evropských hranicích. V dalším vývoji Evropské unie, v souladu s cíli jednotného evropského trhu a posléze s cíli politické unie, byla regionální politika pro podporu příhraničních regionů posílena operačními programy v rámci rozsáhlé nové Iniciativy EU – INTERREG, CBC PHARE. Základním požadavkem pro podpůrné programy EU byly stanoveny principy přeshraniční spolupráce – partnerství, subsidiarita a existence přeshraniční rozvojové koncepce a strategie. Princip partnerství zahrnuje prvek vertikálního partnerství, tj. zahrnutí národní, regionální i místní úrovně na každé straně hranice, a prvek horizontálního partnerství, tj. mezi partnery z obou stran hranice. Princip subsidiarity znamená posílení regionální a místní úrovně delegováním kompetencí na nejnižší možnou správní úroveň. Princip přeshraniční rozvojové koncepce a strategie má za cíl překonání izolovaného myšlení na jednotlivých stranách hranice a vytvoření společného pohledu na přeshraniční regionální rozvoj (Praktický průvodce 1997).

Příhraniční regiony se vyznačují velkou různorodostí, a proto je nutná jejich klasifikace na základě různých kritérií. Mezi důležitá kritéria, podle kterých rozlišuje příhraniční regiony Evropská unie, patří stupeň vnitřní homogenity přeshraničního regionu, stupeň rozvoje a cílový status v rámci strukturální politiky EU, dále poloha podél hranic EU (vnitřní a vnější hranice EU) a fyzikálně geografická charakteristika. Různá kombinace těchto a dalších faktorů poskytují velkou variabilitu a různorodost příhraničních regionů v Evropě.

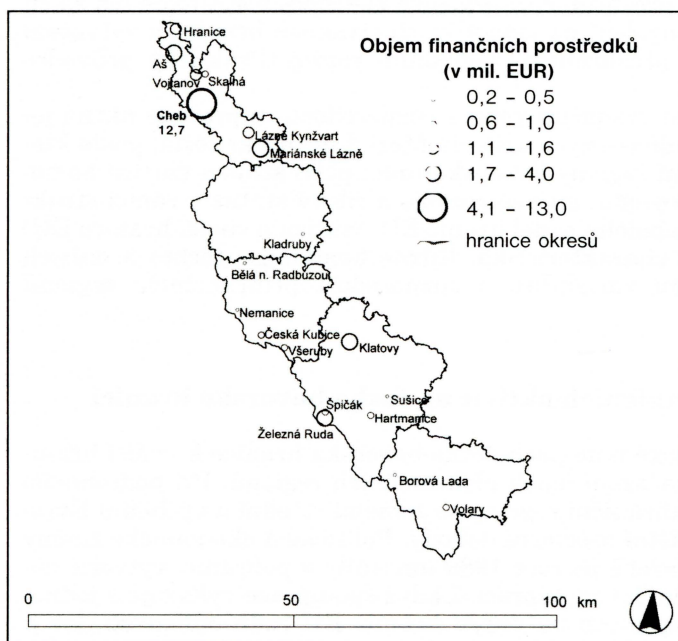
2. Nástin přeshraničních aktivit na česko-bavorské hranici

Dle klasifikace Evropské unie patří česko-bavorská hranice k vnější hranici EU, z čehož plyne i zařazení jejích příhraničních regionů. Při podrobnější klasifikaci se jedná o příhraniční regiony se zeměmi střední a východní Evropy, které mají s EU zvláštní asociační dohody. Politické a ekonomické změny ve střední a východní Evropě po roce 1989 umožnily v pohraničí vytvořit nové prostředí pro přeshraniční spolupráci. I když spolupráce vykazuje v jednotlivých příhraničních regionech na vnější hranici EU řadu odlišností, lze ji charakterizovat některými společnými znaky a problémy: do nedávné doby absence politických a historických důvodů pro přeshraniční spolupráci, citlivost otázky spolupráce v politickém prostředí, které může působit jako překážka, značná ekonomická nevyváženost, která způsobuje problémy ve vy-

tváření rámce pro spolupráci ve smyslu partnerství, migrační toky přes příhraniční regiony do EU, velké rozdíly ve správních a právních strukturách. Přes zmíněné překážky zde udělala přeshraniční spolupráce od počátku 90. let velký pokrok v rovině institucionální i individuální.

2.1 Rovina institucionální

Významným impulsem pro rozvoj přeshraniční spolupráce a z kvalitnění životních podmínek v česko-bavorském příhraničním regionu bylo spuštění Iniciativy CBC PHARE v roce 1994, v rámci které jsou poskytovány zemím zapojeným do PHARE finanční zdroje určené pro rozvoj příhraničních regionů, tedy i na české straně, jako doplnění opatření a projektů, které jsou financovány v rámci projektu INTERREG na straně EU, tedy i na straně bavorské. Od roku 1994 přispívá program CBC PHARE ke zlepšení přeshraničních dopravních spojů, kanalizačních a plynorozvodných systémů, spojujících obce na obou stranách hranice, přispěl rovněž k obnově historických budov a poničených lesů (čímž stimuluje rozvoj turistiky na obou stranách hranice) a rovněž k podpoře malých a středních podniků s přeshraničními zájmy. Navíc od roku 1996 podpořil zmíněný program Fond malých projektů, který napomáhá vytváření kooperačních sítí mezi lokálními a regionálními úřady a organizacemi na obou stranách hranice a významně rozšířil kontakty mezi jednotlivci. V letech 1994 až 1999 bylo pro celý česko-německý příhraniční region (zahrnující i česko-saský region), poskytnuto celkem téměř 136 mil. EUR ze strany Evropské unie (Program 2001). Mezi nejvýznamnější projekty v česko-bavorském příhraničním regionu patřila modernizace železniční stanice v Chebu a elektrifikace tratě Cheb-Schirnding,

Obr. 1 – Objem finančních prostředků programu CBC Phare využitý u nejvýznamnějších projektů (1994-99, v mil. EUR). Pramen: Program přeshraniční spolupráce Phare v České republice, leden 2001. Zpracoval: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

silniční obchvaty ve Vojtanově, v Aši, silnice a most v Železně Rudě, plynofikace Skalná-Plesná-Luby, rekonstrukce zámku Kynžvart a kostela v Kladrubech, vybudování kanalizace a čistírny odpadních vod v obcích Všeruby, Česká Kubice, Alžbětín, Nemanice, Železná Ruda – Špičák, Bělá p. R. – Železná, Klatovy, Mariánské Lázně, teplofikace Hartmanic, plynovod Sušice, obnova infrastruktury v Borové Ladě, podpora rozvoje turistiky na Šumavě a mnoho dalších (viz obr. 1).

S cílem přispět k porozumění a toleranci, jakož i pokoj-

ně, partnersky a v široké míře spolupůsobit mezi Svobodným státem Bavorsko, Svobodným státem Sasko a Českou republikou v přeshraničním režimu, byl v roce 1991 jako regionální sdružení založen Euroregion Egrensis. Euroregion začal od počátku své existence koordinovat a podporovat přeshraniční spolupráci a rozvoj v duchu dobrého sousedství a přátelství. Euroregion Egrensis funguje jako přeshraniční svazek tří pracovních sdružení: pracovní sdružení Bavorsko, pracovní sdružení Vogtland/západní Krušnohoří a pracovní sdružení Čechy a je řízen společným prezídiem. Vlastní činnost je organizována v pracovních výborech – hospodářství, doprava, infrastruktura, trh práce; ochrana životního prostředí a ekologie; cestovní ruch, rekreace, turistika; kultura a sport. Na české straně euroregion zahrnuje okresy Tachov, Cheb, Sokolov a Karlovy Vary. Původní dohodu o zřízení přeshraničního sdružení podepsali jak zástupci okresů, tak i okresních měst, v současné době jsou členy pouze jednotlivá města a obce na rozdíl od německé strany, kde jsou zapojeny i zemské okresy. Činnost Euroregionu Egrensis se opírá o základní dokumenty Trilaterální koncept rozvoje pro trojmezí Bavorsko – Sasko/Durynsko – Čechy, Regionální akční program a Operační program. Trilaterální koncept zahrnuje přeshraniční popis současného stavu všech strukturálních odvětví, rozbor a profil jejich silných stránek a slabín, rozvojový potenciál, předpoklady a cíle, jakož i konkrétní projekty a opatření jako rámec pro celkovou orientaci a potřeby jednání. Regionální akční program obsahuje konkretizaci projektů a opatření s ohledem na investory, prováděcí lhůty, objemy nákladů a možnosti financování jako základna pro podávání žádostí vztažených k projektům Evropské unie. Operační program je zaměřen pouze na bavorsko-české příhraničí z pohledu společné iniciativy Evropské unie INTERREG II.

Dalším euroregionem ve sledovaném území česko-bavorského příhraničí je Euroregion Bayerischer Wald – Šumava – Mühlviertel. Jako volné pracovní sdružení obcí a okresů v pohraničí Svobodného státu Bavorsko, jihozápadních Čech a země Horní Rakousko byl euroregion založen v roce 1993. Na české straně zahrnuje euroregion okresy Domažlice, Klatovy, Prachatice a Český Krumlov. Euroregion je rovněž řízen svým prezídiem a pracovní skupiny řeší problémy z oblastí prostorového plánování a uspořádání, udržení a zlepšení situace v životním prostředí, zlepšení hospodářské struktury a postupné odstraňování disparit v životní úrovni na obou stranách hranice, vybudování přeshraniční infrastruktury, spolupráce při přírodních katastrofách, průmyslových haváriích, přeshraniční spolupráce při zajištění rychlé pomoci, kulturní výměna a spolupráce ve vzdělávání, koordinace humanitárních a sociálních záležitostí, společné směrnice při potížích občanů v přeshraničních záležitostech. Cílem je usilovat o další rozvoj území euroregionu v naznačených oblastech. Rovněž činnost tohoto euroregionu se opírá o zpracovaný Trilaterální koncept rozvoje Bayerischer Wald – Šumava – Mühlviertel.

2.2 Rovina individuální

Český příhraniční region na hranici s Bavorskem je oblastí významných změn funkčnosti hranice a vlivů hraničních efektů. K těmto změnám přispělo především otevření hranic v souvislosti s politickými změnami v naší zemi a nastoupení cesty integrace naší země do evropských struktur. Otevřením hranic se okamžitě stal český příhraniční region podnikatelským prostředím v odvětví maloobchodu využívající svoji dobrou dopravní polohu a kupní sílu obyvatel bavorského příhraničního regionu. Důkazem této aktivity je i počet Vietnamců,

kteří se převážně věnují obchodu. Ve sledovaném příhraničním regionu s Bavorskem, tedy okresy Klatovy, Domažlice, Tachov a Cheb, bylo dle předběžných výsledků sčítání v roce 2001 celkem 2 975 osob vietnamské národnosti, což je 17 % počtu z celé České republiky, v samotném okrese Cheb je jich soustředěno 11 %.

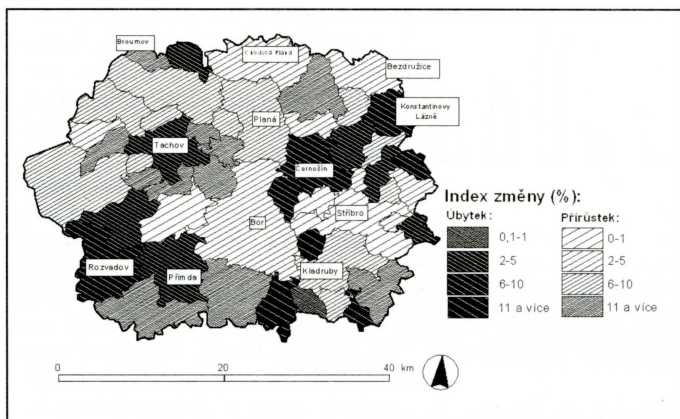
Výrazným fenoménem na trhu práce příhraničního regionu je pendlování jeho obyvatel za prací do Bavorska z důvodu levné české pracovní síly. Na počátku devadesátých let lze počty pendlerů pouze odhadovat, byla to doba, kdy i mnoho občanů z vnitrozemských okresů mělo přechodné bydliště v příhraničních okresech, aby mohlo denně pendlovat přes hranice. Statistické údaje o počtech pendlerů jsou velmi nepřesné, jedná se spíše o kvalifikované odhady různých institucí. Celkový počet pendlerů za ČR se od hodnoty 7 tis. pro rok 1991 plynule zvyšoval na 30 tis. v roce 1993 (maximální odhad), dle jiných materiálů (Regionální a odvětvová analýza ČR, zpracovaná Terplanem Praha na zakázku pro MMR ČR v roce 1998) činí odhad pro rok 1992 až 50 tis. českých občanů pracujících v Německu. Po zprůsnění podmínek na získání pracovního povolení a v souvislosti se zvyšující se nezaměstnaností v Německu počty pendlerů klesají. V roce 1996 podle odhadu Správy služeb zaměstnanosti MPSV se jednalo o 24 tis. pendlerů, z nichž dvě třetiny pracovalo v Německu. Z okresů Tachov, Klatovy a Prachatice vyjíždělo za prací přes hranice více než 3 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, zhruba stejný počet pracovníků se zapojoval do sezónních prací, především při česání ovoce s maximální délkou 3 měsíce (Jeřábek a kol. 1998). Trendu snižování počtu pendlerů napomáhají i investice (často nepřímé) zahraničního kapitálu v českém příhraničním regionu, vzniká tak zde mnoho nových závodů, kde pro investory levná česká pracovní síla nachází své uplatnění.

V krátké době došlo v příhraničním regionu k obnovení či vybudování dopravní infrastruktury, což bylo vyvoláno enormním nárůstem silniční tranzitní dopravy. Důkazem velmi rychlého nárůstu je srovnání počtu překročení státní hranice do Bavorska na přibližně stokilometrovém úseku v rámci okresů Tachov a Cheb. V roce 1989 fungovaly na zmiňovaném úseku pouze dva silniční hraniční přechody (Pomezí, Rozvadov), po otevření hranic vznikly další čtyři nové silniční přechody (Aš, Svatý Kříž, Broumov, Tachov-Branka). Jestliže v roce 1989 překročilo ve sledovaném úseku státní hranice 2,3 mil. osob, v roce 1993 to bylo 40,4 mil. osob, což ukazuje téměř na 20násobné zvýšení. Tento nárůst znamenal výrazný negativní vliv a enormní zhoršení životního prostředí v příhraničních obcích, ležících na dopravních komunikacích k hraničním přechodům, což potvrdili i starostové zmíněných obcí při dotazníkovém šetření v roce 2000 (Jeřábek 2001). Především podél hlavních komunikací je možno vidět rychlou rekonstrukci či výstavbu objektů pro poskytování různých služeb německému zákazníkovi s vyšší kupní silou. I když se stav v poslední době zlepšil, jedná se často hlavně v menších obcích o nevzhledná často provizorní tržiště, kazící obraz venkovské krajiny v pohraničí. Ve městech jsou budovány větší tržnice a pro kvetoucí obchod si prodejci pronajímají či kupují i městské nemovitosti.

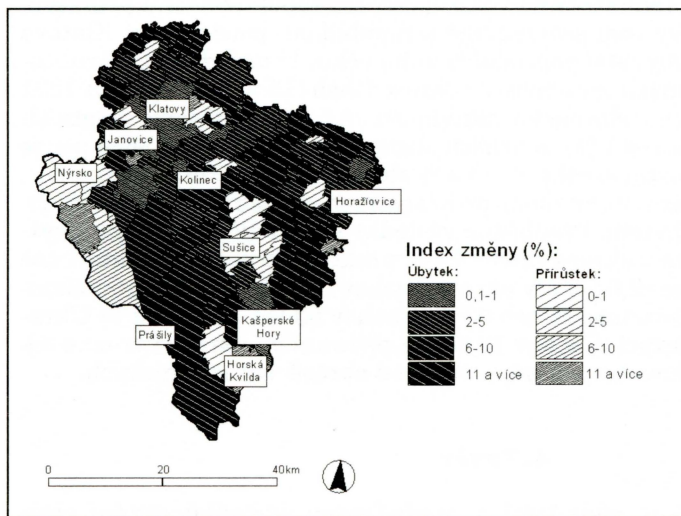
3. Obyvatelstvo jako indikátor regionálního rozvoje příhraničního regionu v letech 1991 a 2001

Pro postižení změn v chování obyvatelstva příhraničního regionu s Bavorskem bylo využito srovnání předběžných výsledků sčítání lidu, bytů a domů v roce 2001 a sčítání v roce 1991 vybraných obcí a okresů západních Čech. Srovná-

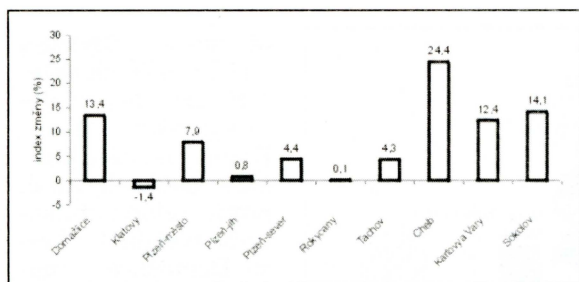
Obr. 2 – Změna počtu trvale bydlících osob v obcích na Tachovsku v letech 1991 a 2001. Index změny (v %), tmavě (v legendě vlevo) úbytek, světle (v legendě vpravo) přírůstek. Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 1991, Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2001. Zpracoval: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

Obr. 3 – Změna počtu trvale bydlících osob v obcích na Klatovsku v letech 1991 a 2001. Index změny (v %), tmavě (v legendě vlevo) úbytek, světle (v legendě vpravo) přírůstek. Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 1991, Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2001. Zpracoval: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

ní počtu obyvatel v příhraničních okresech ukazuje, že zde s výjimkou okresu Klatovy nedošlo k poklesu počtu obyvatel, proti celorepublikovému trendu. U okresu Domažlice je nárůst počtu obyvatel podpořen osobami s dlouhodobým pobytem, u okresů Tachov a Cheb došlo k nárůstu obyvatel i bez započtení osob s dlouhodobým pobytem. Při detailnějším pohledu na úrovní obcí jsou patrné výrazné rozdíly v nárůstu počtu obyvatel jak mezi okresy, tak i v rámci jednotlivých okresů. Zřetelným jevem je nárůst počtu obyvatel u obcí podél komunikací v zázemí hraničních přechodů. Kromě zázemí hraničního přechodu Rozvadov se jedná o nárůst osob trvale bydlících, což je pozitivním jevem pro oživení příhraničního regionu. V zázemí hraničního přechodu Rozvadov došlo rovněž k nárůstu počtu obyvatel (6 – 7 %), který byl ovšem zapříčiněn osobami s dlouhodobým poby-

tem převážně cizinci vietnamské národnosti (obce Rozvadov, Přimda a Hošťka). Po dobudování dálničního úseku na německém území lze předpokládat další vzestup tohoto regionu (viz obr. 2). Směrem jižním se nárůst trvale bydlícího obyvatelstva zmenšuje. V okrese Domažlice je patrný úbytek obyvatel ve městech s výjimkou Kdyně, kde kromě polohy v zázemí hraničního přechodu Všeruby se podařilo zajistit pracovní místa v tradičním strojírenském průmyslu. Největší úbytek trvale bydlícího obyvatelstva je v okrese Klatovy (viz obr. 3), kde je aktivita člověka omezena přírodním prostředím. Přesto i zde je možné nalézt oži-

Obr. 4 – Změna počtu rodinných domů v západních Čechách v letech 1991 a 2001. Pramen: Sčítání lidu, domů a bytů 1991, Předběžné výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2001. Zpracoval: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

Cheb a Domažlice, nižší v okrese Tachov, k poklesu došlo v okrese Klatovy. Rovněž v nárůstu počtu trvale obydlených bytů (Domažlice a Tachov více než 7 %) dosahuje příhraniční region vyšších hodnot oproti vnitrozemským okresům, které tvoří zázemí města Plzně.

Při pohledu na věkovou strukturu je nadále patrný pozitivní vývoj v příhraničním okrese Tachov s výrazně vyšším podílem obyvatel předproduktivního věku a nižším podílem poproduktivního věku oproti celorepublikovému průměru, ostatní příhraniční okresy jsou srovnatelné s republikou, pouze okres Klatovy má nadprůměrný podíl obyvatel poproduktivního věku. U národnostní struktury je patrný vyšší podíl jiných národností v okrese Cheb (13 %), oproti roku 1991 zde došlo k poklesu podílu slovenské národnosti (4,6 %) a nárůstu ostatních (+nezjištěných) národností (6,1 %). Z dalších sledovaných okresů má ještě pouze Tachov pestřejší národnostní strukturu (3,4 % slovenské, 3,9 % ost.+nezj.).

Již zmiňovaným výrazným znakem příhraničních okresů je přítomnost cizinců s dlouhodobým pobytem. Předběžné výsledky sčítání 2001 dokládají vyšší podíl cizinců především v okrese Cheb (3,4 % z celkového počtu obyvatel), což je vyšší podíl než v Praze (2,6 %) a v okrese Tachov (1,6 %). Strukturou cizinců, ve které dominují Vietnamci (Cheb 63 %, Tachov 53 %), dále jsou to Ukrajinci (Klatovy 23 %) a Slováci (Tachov 12 %), se příhraniční okresy výrazně odlišují jak od celorepublikového průměru, tak i od okresů vnitrozemských.

4. Závěr

Srovnání dat ze sčítání roku 1991 a předběžných výsledků sčítání roku 2001 dokazuje určité oživení v příhraničním regionu západních Čech nárůstem počtu obyvatel i výstavbou rodinných domů a bytů. V tomto oživení však dosud převažují rysy krátkodobého charakteru ovlivněné spotřebním chováním imigrantů, jejichž základem byla razantní změna situace. Z pohledu dlouhodobějšího ve vztahu k přípravě České republiky na vstup do Evropské unie se tak vývoj příhraničního regionu jeví méně příznivě pro místní obyvatelstvo. Především konkurence sousedních bohatších regionů Bavorska (bohatších ve srovnání s našimi regiony) by měla podnítit zdejší lidský potenciál k přípravě strategií dalšího rozvoje, ke hledání své pozice v integrující se Evropě. K tomu by měla rovněž napomáhat přeshraniční spolupráce a přátelství na bázi personální, lokální (obecní) i regionální.

Právě báze regionální, kterou reprezentuje existence euroregionů, vytváří podmínky pro přeshraniční spolupráci obcí i přátelství jednotlivých osob. Čin-

vení prostoru v zázemí hraničních přechodů Svatá Kateřina a Železná Ruda, či na příkladu Horské Kvildy, kde rozhodujícím impulsem je lidský faktor obecní samosprávy.

Příznivě se ve sledovaném příhraničním regionu jeví výstavba. Patrný je nárůst počtu rodinných domů (viz obr. 4), který je vyšší než u vnitrozemských okresů západních Čech, přičemž nejvyšší nárůst je v okresech

nost zmíněných euroregionů je ve sledovaném příhraničním regionu patrná realizací jednotlivých projektů z oblasti rozvoje cestovního ruchu a turistiky, budování dopravní infrastruktury, kultury a vzdělávání, sportu... Výkonné orgány euroregionů byly mnohokrát iniciátory přípravy projektů pro čerpání prostředků programu CBC PHARE. Z realizovaných dotazníkových šetření (Jeřábek a kol 2001) však plyne, že uznání přínosu činnosti euroregionů pro lokální i regionální rozvoj je závislé na osobnostech ve státní správě a obecní samosprávě, na osobnostech ve vedení euroregionů je závislá i jejich samotná činnost. Právě lidský faktor, který je schopen vnímat další vývoj příhraničního regionu ve světle probíhajících integračních procesů v Evropě, který je schopen využít zkušeností z dlouhodobého vývoje příhraničních regionů v zemích Evropské unie s respektováním českých specifik, je a bude rozhodujícím článkem v dalším regionálním rozvoji česko-bavorského příhraničního regionu.

Difúzní hraniční efekt, který lze ve sledovaném regionu pozorovat, má převážně liniový resp. pásmový charakter vztažený k dopravním komunikacím a hraničním přechodům, zatímco v ostatních částech příhraničního regionu je stále patrný efekt periferie. Z dlouhodobého pohledu je cílovým stavem rozvoj příhraničního regionu jako plnohodnotného životního prostoru z pohledu jeho obyvatel, jako objektu zájmu návštěvníků i investorů. K tomu je ovšem nutné posílení humánního potenciálu příhraničního regionu, využití a koordinace individualit kreativního prostředí k posilování společných zájmů v regionu, zastavení negativních procesů vyliďňování venkovských prostorů, posilování vzdělanostní struktury obyvatel... Prvními indikátory dlouhodobého oživení prostoru je růst trvale bydlícího obyvatelstva a bytové výstavby, obnova a modernizace stávajícího domovního a bytového fondu, rekonstrukce a budování dopravní i občanské infrastruktury. Následovat nyní musí řada plánovitých systémových opatření na úrovni regionální i lokální k naplňování cílového stavu regionálního rozvoje česko-bavorského pohraničí.

Literatura:

- DOKOUPIL, J. (1992): Die Entwicklung der bevölkerungsstruktureller Gebietsdifferenzierung des Kreises Cheb. In: Maier, J. (ed.): Räumliche Strukturen und Entwicklungen in Westböhmen – der Landkreis Eger, Universität, Bayreuth, s. 34-54.
- DOKOUPIL, J. (1996): Die Grenzöffnung und ihre Folgen für die Bewohner einiger tschechischen und bayerischen Gemeinden in der Euroregio Egreensis. In: Jurczek, P. (ed.): Regionale Entwicklung über Staatsgrenzen: das Beispiel der Euroregio Egreensis / Kommunal- und Regionalstudien, č. 23, Kronach, München, Bonn, s. 97-130.
- DOKOUPIL, J. (1996): Der Einfluss der Grenzöffnung auf die Bewohner im tschechisch-bayerischen Grenzraum der Euroregio Egreensis. In: ARL č. 231, Planerische Zusammenarbeit und Raumentwicklung in tschechischen, slowakischen und deutschen Grenzregionen, Arbeitsmaterial, ARL, Hannover, s. 59-68.
- DOKOUPIL, J. (2000): Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko-bavorském prostoru. Geografie – Sborník ČGS, 105, č. 1, ČGS, s. 10-18.
- HAVLÍČEK, T. (1995): Der oberösterreichisch-südböhmische Grenzraum. Grundtendenzen und Strukturen seiner Entwicklung seit Ende des 2. Weltkrieges. Diplomová práce. Salzburg.
- Charta hraničních a přeshraničních regionů. European Charter for Border and Cross-Border Regions, Association of European Border Regions, 1981, new draft 1995.
- JERÁBEK, M. (1998): Vytváření přeshraničního trhu práce – pendlerství v česko-německém pohraničí. Demografie 98/1, Praha, s. 39-42.
- JERÁBEK, M. ed. (2000): Geografická analýza pohraničí ČR. Working Papers 11/99, Sociologický ústav AV ČR, Praha, 180 s.
- JERÁBEK, M. ed. (2001): Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 107 s.

- JURCZEK, P. (1993): Ein grenzüberschreitendes Entwicklungskonzept – Dreiländereck Bayern – Sachsen – Böhmen. In: Schaffer, F. (ed.): *Innovative Regionentwicklung. Von der Planungsphilosophie zur Umsetzung*, Sonderband der Beiträge zur Angewandten Sozialgeographie, č. 29.
- JURCZEK, P. (1997): Zwischenbilanz der grenzübergreifenden Zusammenarbeit in den deutsch-tschechischen Euroregionen, dargestellt am Beispiel der EUREGIO EGRENSIS. In: *Schriften zur Raumordnung und Landesplanung*. Sonderband. Augsburg, s. 309-321.
- JURCZEK, P. a kol. (1999): INTERREG III – Phare CBC Raumkonzept für den bayerisch-tschechischen Grenzraum. München, Prag.
- JURCZEK, P. (2000): Perspektiven der grenzübergreifenden Zusammenarbeit im Vierländereck Sachsen – Thüringen – Bayern – Böhmen zu Beginn des 21. Jahrhunderts. In: Mehnert, E. (ed.) *Gute Nachbarn – schlechte Nachbarn. Deutsch-Tschechisches Begegnungsseminar III*. Kottenheide, s. 7-15.
- MAIER, J. (1990): Staatsgrenzen und ihre Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster. *Arbeitsmaterial für Raumordnung und Raumplanung*, Uni, Bayreuth, 249 s.
- MAIER, J. (1995): Die Grenze als aktivitäts- und aktionsräumliches Forschungsobjekt: Verflechtungs- und Beziehungsmuster zwischen Nordbayern und Westböhmen, in: Gruber, G., Lamping, H., Lutz, W., Schamp, E. W. (Hrsg.): *Frankfurter Wirtschafts- und Sozialgeographische Schriften*, Heft 67, Frankfurt.
- MAIER, J. (2000): Postavení pohraničních oblastí v regionálním rozvoji České republiky. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, č. 1, ČGS, s. 104-106.
- NOVOTNÁ, M. (1993): Euroregion Šumava – Böhmerwald – Mühlviertel. *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, č. 1, FPE ZČU, Plzeň, s. 51-57.
- Praktický průvodce pro přeshraniční spolupráci. Druhé vydání 1997. AEBR/LACE. Evropská komise, 2. vydání 1997, http://www.crr.cz/crr/index_crr.html.
- Program přeshraniční spolupráce Phare v ČR, leden 2001, http://www.crr.cz/crr/index_crr.html.

Summary

CROSS-BORDER COOPERATION AS A CONSTITUENT OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF THE CZECH-BAVARIAN BORDERLAND

The borderland as a space peripheral towards the capital and a space in contact with the neighbouring region, is generally very vulnerable to functional changes. The border with its border crossings not only limits the border region but also human flows in the country are oriented to, filtrated and concentrated here in borderland. This fact, together with border effects, has naturally an impact on the settlement of the borderland, on local economic activities and on land use.

Border effects visible in border districts are getting stronger or weaker in dependence on the functionality of the border, that means in dependence on the state policy, relations with neighbouring states and existing international integration. The change of the functionality of the border quickly leads to changes in border districts. In dependence on time, these changes can be divided into instantaneous, short-time and long-time ones.

The Czech-Bavarian borderland is also one of the areas of significant changes of the border functionality and impacts. The opening of border after political changes in our country and resulting from the integration of our country into European structures has most of all contributed to these changes. The Czech borderland has become immediately after the border opening business territory in the branch of retail business taking advantage of its good transit position and of the buying power of the inhabitants of the Bavarian borderland. Characteristic for these activities is also a high number of Vietnamese dealers in this region. In the monitored borderland next to Bavaria (Klatovy, Domažlice, Tachov and Cheb districts) there were, according to the preliminary results of the 2001 people census some 2975 Vietnamese inhabitants, that is 17% of the whole population; in the Cheb district they were about 11 %. In the short-time period, it lead to a revival or even to constitution of transport infrastructure and to foreign investments, often indirect, in the Czech border districts, and then it also lead to moving of the population to Czech border districts (even many inhabitants of the inland have their temporary residence here) – people go to work to Bavaria because they are cheap labour force. Houses along the main roads are quickly built or reconstructed to provide services.

This diffusion border effect has however the lineal or zone character in relation to main roads, while in the other parts of the borderland peripheral effect can be noted.

From the long-time point of view, the aim is the development of the borderland as a full-value living space for its inhabitants and as an interesting area for visitors and investors. However to materialize this aim it is necessary to strengthen the human potential of the borderland, to take advantage of and to co-ordinate creative surroundings to strengthen common interests, to stop the negative processes going on in country spaces, to deepen the education of the population,...

When using the preliminary results of the 2001 people, flats and houses census and comparing them with the 1991 ones, it is possible to say that in the model of borderland towns and districts of West Bohemia, the population has not decreased in the individual districts (with the exception of the Klatovy one) and it is also possible to notice an increase of population in the towns along the main roads leading to border crossings. Then it is also possible to notice, when comparing the age structure, a positive development in the border district of Tachov. This district has a significantly higher percentage of population of pre-productive age in comparison with the whole republic average; the other border districts can be compared with the numbers for the whole country. The only exception is again the Klatovy district, which has an above-average percentage of population of past-productive age. While observing the nationality structure, it is possible to notice a higher percentage of other nationalities in the Cheb district (13 %); in comparison with the year 1991, the number of Slovaks has decreased and the number of other nationalities increased. Construction activities in this observed region are also favourable. We can also notice an increasing number of family houses that is higher than in the districts in the centre of West Bohemia. The highest growth is in the districts of Cheb (24 %) and Domažlice (13.4 %), it is lower in the districts of Tachov (4.3 %), a decrease is registered in the district of Klatovy (-1.4 %). As to the growth of the number of flats, the borderland can be compared with the other inland districts in the surroundings of Plzeň.

The mentioned comparison of the 1991 census results and the preliminary results of the 2001 census proves a certain revival in the West Bohemia borderland. In this revival, the short-term features based on substantial changes of the situation are still prevailing. From the long-time point of view and in relation with the preparations of the Czech Republic's entry into the European Union, the development of the borderland is not sufficient. Especially the competition of the neighbouring richer regions of Bavaria (richer than the Czech regions) should stimulate the local human potential to prepare strategy for the further development and to search its position in the integrating Europe. The cross-border cooperation, local and regional friendship (Euroregions) should also be also helpful.

Fig. 1 – Volume of financial means from the Phare Cross-Border Cooperation Programme used for the most important municipal projects (1994-99, in mil.EUR). Source: Programme of Phare Cross-Border Cooperation in the Czech Republic, 2001. By: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

Fig. 2 – Change of the number of permanent residents in Tachov district settlements in the years 1991 and 2001. Index of change (in %), dark (left) decrease, light (right) increase. Source: People, houses and flats census 1991, Preliminary results of the people, houses and flats census 2001. By: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

Fig. 3 – Change in the number of permanent residents in Klatovy district settlements in the years 1991 and 2001. Index of change (in %), dark (left) decrease, light (right) increase. Source: People, houses and flats census 1991, Preliminary results of the people, houses and flats census 2001. By: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

Fig. 4 – Change in the number of family houses in West Bohemia in the years 1991 and 2001. Source: People, houses and flats census 1991, Preliminary results of the people, houses and flats census 2001. By: J. Dokoupil, P. Mentlík 2001.

(Pracoviště autora: katedra geografie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň, e-mail: dokoupil@kge.zcu.cz.)

Do redakce došlo 31. 7. 2001